

VPRO Brommer op zee

Notities Anita Terpstra – *Al mijn moeders*

1. Introductie

Mijn naam is Anita Terpstra en deze maand lezen we in de boekenclub van Brommer op zee 'Al mijn moeders: een familiegeschiedenis van analfabeten, armen en arbeiders'. In dit boek beschrijf ik mijn zoektocht naar de achtergrond van mijn Friese voorouders. Veel leesplezier!

2. Notitie 1, pagina 17

"Ik ben zo verbaasd over de jaartallen dat het even duurt voordat de naam Borger tot me doordringt. Zou dat familie van mij kunnen zijn?"

Voordat ik *Het huis vol* en *Al mijn moeders* publiceerde, schreef ik thrillers. Zoals *Het huis van berouw*, *Vonk* en *Samen*. Non-fictie en fictie verschillen net zo veel van elkaar, en lijken net zo veel op elkaar als tennis en badminton. Mijn thrillers baseer ik vaak op krantenberichten, maar zijn van a tot z verzonnen. Ik bepaal wie de personages zijn, wat ze doen, met wie en waar. Non-fictie biedt in dat opzicht veel minder vrijheid, omdat ik me aan de feiten moet houden, maar is ook weer verrassender, aangezien ik, net als de lezer, geen idee heb wat ik tijdens mijn zoektocht ga ontdekken.

Welke zoektocht zou jij aan willen gaan als je een non-fictie boek zou schrijven?

3. Notitie 2, pagina 21

"Vanuit mijn woonplaats Leeuwarden ben ik onderweg naar het openluchtmuseum De Spitkeet. Het is een dag met hoge, witte stapelwolken die Jacob van Ruisdael zo levensecht wist weer te geven in zijn schilderijen."

[Dit schilderij](#) had ik in gedachten tijdens het schrijven. Prachtig, toch?

4. Notitie 3, pagina 24

"In mijn zoektocht naar het ontstaan en de geschiedenis van de plaggenhutten kwam ik bij zijn boek terecht. Turf en armoede blijken onlosmakelijk met elkaar verbonden.

Toen ik aan dit boek begon wist ik niet eens wat turf was! Ik kom uit het noorden van Friesland, een dorp vlakbij de Waddenzee. De grond daar bestaat uit klei, klei en nog eens klei. Klaaiklúten (kleikluiten) worden we genoemd. Mijn grootouders spraken nooit over hun verleden. Pas toen ik op zoek ging naar hun roots kwam ik erachter dat turf bepalend is geweest voor de levensloop van mijn voorouders.

Wat weet jij al van de geschiedenis van turf?

5. Notitie 4, pagina 31

"Die eigenheid heeft de beeldvorming omtrent Harkema jarenlang negatief beïnvloed. Het werd een synoniem voor burgerlijke ongehoorzaamheid, achtergebleven ontwikkeling en asociaal gedrag met name tegenover anderen dan de zogenoemde Harrekieten, die de naam messentrekkers, vechtersbazen en onbetrouwbaar, werkschuw tuig kregen."

Friezen roepen meteen: aha, messentrekkers! De reputatie van de Harrekieten, zoals de dorpsbewoners van Harkema worden genoemd, is in Friesland wijdverbreid. Buiten Friesland helemaal niet. Wat nauwelijks of niet bekend is, is hoe ze aan die reputatie zijn gekomen. Dat heb ik, aan de hand van mijn familiegeschiedenis, proberen duidelijk te maken. Ook heb ik geprobeerd te laten zien dat dit beeld nogal eenzijdig is.

Hoe wordt er op jouw geboortekomgeving gereageerd door anderen? Welke vooroordelen krijg je vaak te horen?

6. Notitie 6, pagina 40

"Ik denk aan alle kledingstukken die ik ooit heb weggegooid omdat er een gat in zat. "

Hier werd ik voor het eerst tijdens mijn zoektocht vrij letterlijk geconfronteerd met de armoede. Ik schaamde me. Niet voor mijn voorouders, maar voor mijn eigen gedrag, dat ineens zo onverantwoordelijk en achteloos leek. Kleding had voor mijn voorouders een enorme waarde. Ze hadden ook niet veel kleding want daar was geen geld voor. Voor mij was kleding een consumptiegoed geworden. Het maakte me er ook van bewust dat ik slechts één generatie verwijderd ben van die armoede: ook mijn moeder moest de afgedragen kleding van haar oudere zussen dragen.

Wat doet het met jou, als je leest over armoede?

7. Notitie 7, pagina 52

"t Aantal analfabeten is dan ook zeer groot, daar 't weinige dat ze in haar prille jeugd geleerd hebben, weer spoedig vergeten wordt. "

Van mijn voorouders is nauwelijks iets bewaard gebleven. Geen brieven, geen dagboeken. Alleen een paar foto's. Ik had dus niet de luxe om te kiezen: wat ik vond, moest ik gebruiken. Mijn grootouders leven niet meer, maar ik heb mijn moeder en haar broers en zussen (veertien in totaal) veel kunnen vragen. Ook heb ik nog enkele broers en zussen van mijn grootouders kunnen spreken, heel waardevol. Zij wisten nog het een en ander over hun ouders en grootouders te vertellen. Daar ben ik ook mee begonnen. Ze waren allemaal namelijk al aardig op leeftijd.

Voor de rest was ik voornamelijk aangewezen op archieven, zoals het gevangenisarchief, waar tot mijn grote verrassing en vreugde nog veel informatie te vinden was. Gelukkig kon ik ook putten uit het werk van auteurs die over onderwerpen als turf of De Wouden, waar mijn voorouders vandaan komen, hebben geschreven. Vaak vond ik daar informatie die me weer op een ander spoor zette.

8. Notitie 8, pagina 69

"Volgens hem was het onmogelijk te achterhalen waar mijn voorouders precies hebben gewoond: 'Er was geen bevolkingsregister en de huisnummering veranderde soms bijna jaarlijks.' Hij nodigde me uit om langs te komen als ik meer wilde weten. 'Neem zo veel mogelijk gegevens mee. "

Zonder archieven had mijn boek er heel anders uitgezien. Dan was er misschien niet eens een boek geweest en had ik nog steeds weinig tot niets van mijn familiegeschiedenis geweten. De gemeente Achtkarspelen heeft bijvoorbeeld het archief van het Armbestuur bewaard. Zonder dat archief zou ik niet geweten hebben dat mijn voorouders langere tijd afhankelijk zijn geweest van het weinige geld dat ze van het bestuur kregen. Tresoar, een erfgoedinstelling in Leeuwarden, bewaart de archieven van de gevangenis de Blokhuispoort in Leeuwarden, waar ik veel informatie vond over de aanklachten van mishandeling en stroperij die mijn voorouders aan hun broek kregen. Maar ook geboorte- en overlijdensregisters bevatten veel nuttige informatie: waar mijn voorouders gewoond hebben, hoe vaak ze verhuisden, wat voor werk ze deden, welk geloof ze aanhingen. Bij een voormoeder stond in de trouwakte dat haar moeder niet aanwezig was bij het huwelijk, wat me op het spoor bracht van een familievete, die zijn oorsprong vond in het geloof.

9. Notitie 9, pagina 103/104

"Niet alleen de verstedelijking en het opkomend socialisme speelden een belangrijke rol in de plotselinge zichtbaarheid van de noden van het volk, ook foto's deden dat."

Dat foto's onze manier van kijken kunnen beïnvloeden is ook van deze tijd. De foto's van 'vroeger' toonden vooral de armoede, de sociale ongelijkheid, de misstanden en waren in die zin een aanklacht. De foto's van 'nu' lijken eerder te willen benadrukken hoe fantastisch mensen het hebben. De parallel is dat ze in feite allebei benadrukken hoe groot de kloof nog altijd is tussen rijk en arm.

Hoe kijk jij daar tegenaan?

10. Notitie 10, pagina 121

"Er was geen sprake van gelijkwaardigheid, maar van radicaal verschillende maatschappelijke posities. "

Er waren genoeg momenten waarop ik niet meer verder wilde met mijn zoektocht. Niet omdat ik bang was voor wat ik zou vinden, maar omdat ik me verschillende keren kwaad maakte over de manier waarop de armen, de heidebewoners, de Harrekieten zijn behandeld. Iemand die al in de modder ligt, duw je niet nog dieper in de modder. Ze kregen bijna geen hulp van de gemeente of van de kerk en moesten het alleen zien te rooien. Dat deden ze niet altijd op een legale manier, maar wat moet je als je kinderen honger hebben? Veel vormen van diefstal zijn, in mijn ogen, legaal gemaakt door de machthebbers: om ervoor te zorgen dat ze ondersteuning bleven ontvangen, konden armen hun huis overdoen aan het Armbestuur. Zo werden de armen nog armer en de rijken nog rijker.

Zou jij de worstelingen van je voorouders willen weten?

11. Notitie 11, pagina 129

"Het lijkt me geenszins een eerlijke ruil. Is het niet in feite ook diefstal? Een diefstal die legaal is gemaakt? "

We kunnen leren van onze geschiedenis, maar ik heb niet het idee dat dit gebeurt, anders zouden we nu geen daklozen meer hebben of een tekort aan woningen. Toen ik bezig was met het schrijven van dit boek be kroop me af en toe het gevoel dat er in honderd jaar weinig is veranderd, dat we in feite weer teruggaan in de tijd. In 1950 werden er in Harkema kippenhokken, die zich op het erf van de ouders bevonden, verbouwd zodat hun kinderen er konden wonen. Jongeren kunnen nu niet eens uit huis. Wat ook nog steeds hetzelfde is, is het idee dat je arm bent omdat je dom bent. Je bent arm omdat je geen geld hebt, niet meer, niet minder. En net als toen worden de armen kort, maar vooral klein gehouden.

12. Notitie 12, pagina 135

“Nu pas, nu ik de omstandigheden waarin ze opgroeide ken, snap ik echt welke herinneringen de broek bij haar losgemaakt moeten hebben.”

Ik heb reacties gekregen van Harrekieten en zij zijn blij dat hun geschiedenis eindelijk voor het voetlicht is gebracht, dat er een andere kant van hen wordt belicht. Ze hebben altijd voor hun bestaan moeten knokken. Ook nazaten van Harrekieten die naar elders zijn vertrokken, hebben meer inzicht over hun roots gekregen. Van buitenstaanders, die door Harrekieten vaak met argwaan worden bekeken, hoor ik dat ze nu snappen waarom Harrekieten zijn zoals ze zijn.

13. Notitie 14, pagina 160

“Arm. Lastig. Als je arm bent, ben je lastig. Een probleem voor de samenleving.”

Op armoede, of praten over armoede, rust nog steeds een taboe.

Vind jij het makkelijk om over geld te praten? En hoe zouden we dat wat makkelijker voor elkaar kunnen maken?

14. Notitie 15, pagina 165

“ANTJE VAN DER WEIJ (1922 - 2008)”

Er verschijnen maar al te vaak biografieën over filmsterren, politici, kunstenaars, etc. Zij krijgen ook de straatnaambordjes en de standbeelden. Arbeiders niet, zij zijn een homogene, naamloze massa. En maar al te vaak zijn het de mannen die in de geschiedschrijving aan bod komen. Om die redenen wilde ik mijn voormoeders eren, hun leven voor het voetlicht brengen.

15. Notitie 16, pagina 175

“Het spoor loopt dood.”

Mijn man kijkt op Discovery graag naar realityprogramma's over mensen die in Alaska en Australië op zoek zijn naar goud. Af en toe voelde ik me een van hen: graven, graven, graven en denken dat je iets hebt gevonden, maar nee. Enorm frustrerend. Zo is er een voorouder naar Amerika vertrokken, naar Lafayette in Indiana. Ik heb geen idee hoe zijn leven daar is verlopen, ondanks uren en uren speuren in online archieven. Hoera voor chocola 😊! Ook bleek het onmogelijk om het oorlogsverleden van mijn opa te ontrafelen. Veel sporen liepen dood. Gelukkig heb ik een grote familie, dus dan richtte ik me op de volgende Borger.

16. Notitie 17, pagina 184

“Toch zit het me dwars, al weet ik niet precies waarom.”

Hoe zou jij je voelen, als je zoiets zou ontdekken?

17. Notitie 18, pagina 207

“Uit de gesprekken die ik voerde met mijn moeder, ooms en tantes komt naar voren dat Hendrik noch Antje naar voortgangsgesprekken met de meester en juffen van hun kinderen ging.”

Eerlijk gezegd weet ik niet wat mijn familie uiteindelijk van het boek vindt. Mijn familie is niet zo scheutig met woorden. Via via hoorde ik dat een tante had opgemerkt dat mijn oma, haar moeder dus, helemaal geen bruin haar had, zoals ik had opgeschreven, maar rood haar. Dat wist ik dus niet. Ik ken mijn oma alleen met grijs haar en zag haar uitgroeien aan voor bruin. En ik heb alleen zwart-wit foto's. Pas na het verschijnen van het boek hoorde ik nota bene van een vreemde dat mijn oma in het bezit was van een prachtige bos rood haar.

18. Notitie 19. pagina 216 (aan het einde)

Je familiegeschiedenis kennen kan een groot geschenk zijn. Vraag je ouders, grootouders en andere familie vooral naar hun verhaal. Hun verleden kan licht werpen op jouw heden. Ik heb me altijd erg klein gevoeld, in figuurlijke zin, en door dit boek snap ik eindelijk waar het vandaan komt. Armoede maakt je klein, nederig en dat gevoel is in mijn familie van generatie op generatie doorgegeven.
